

УЛОГА РЕДА ТЕМПЛАРА У ШИРЕЊУ ВИЗАНТИЈСКОГ
КУЛТУРНОГ УТИЦАЈА У ЗАПАДНОЈ ЕВРОПИ

Када је у Јерусалимској краљевини 1118. године основан витешко – монашки ред од девет витезова,¹ мало ко је могао да наслути да ће ова организација у предстојећим столећима одиграти пресудну улогу у ширењу сазнања са Истока. Како сазнајемо од савременика овог догађаја и његовог хроничара Виљема Тирског, ред је у оснивању прозван Ред сиромашних витезова Христа и Соломоновог храма а касније су се одомаћила два назива за припаднике Реда – храмовници или Темплари. Када се шампањски племић Иг де Пејен, први велики мајстор овог реда, са осморицом пријатеља ненајављен нашао на двору првог владара Јерусалимске краљевине Бодуина I, где је изнео циљ реда да „колико им њихова снага допушта одрже путеве и друмове безбедним ...уз нарочиту бригу за заштиту поклоника Гроба господњег.“² Бодуин је до те мере био одушевљен овом идејом да им је уступио оно крило двора које је у свом саставу имало основе Соломоновог храма. Иако у наредних девет година нису примили ни једног витеза у свој ред,³ већ крајем 1128. године слава Темплара проширила се по целој Европи. Ово тим пре јер су се претходне 1127. године неколицина од деветорице витезова вратила у Европу где су дочекани са свим почастима а на сабору у Троу, јануара 1128. године, уз несебичну подршку опата Бернара од Клервоа, Темплари су и званично били признати као верско – војни ред.⁴

У периоду крсташких ратова (до 1291. године) ред Темплара је успео да својом делатношћу упозна цивилизацију западне Европе са Византијском цивилизацијом као и да повеже културне утицаје две иначе непомирљиве стране. Захваљујући контакту Темплара са муслиманским истоком, Европљани су се вратили старом римском обичају бријања браде⁵ док је преко хиљаду арапских речи ушло у европске језике. Рецимо, у Енглеској су се после крсташких ратова, а под њиховим очигледним утицајем, мере

¹ W. of Tyre, A History of the Deeds Done Beyond the Sea, 1 – 2, 1, New York 1943., 525.

² W. of Tyre, A History of the Deeds..., 1, 525 – 529.

³ М. Вејдџент, R.Li, Н. Linkoln, Sveta krv, sveti gral, Beograd, 1995., 46.

⁴ *Истѿо*, 46 – 47.

⁵ В. Дјурант, *Доба вере*, 4 / I, Београд, 1998., 724.

*Sl. 1 Класично приказивање витезова реда
Темплара*

*Fig. 1 A classical illustration of the Knights
Templar*

тежине и запремине, баш као и цене производа у трговинама, исказивале арапским бројевима.⁶ Наиме, већ од 1200. године када су се Темплари сусрели са арапским бројкама преко шпила карата, у сталној су употреби лакша и једноставнија арапска решења бројева, па су са тим и брже усвојена. Треба нагласити да су те карте, на које су наишли Темплари а које се данас користе за разбирлигу, имале један сасвим другачији, езотеријски карактер. Ми се на овом аспекту нећемо задржавати јер је то предмет друге студије.

1. Архитектура

Велики културолошки напредак који су Темплари у току и при крају Првог и Другог похода пренели на просторе Западне Европе били су замкови грађени од камена. Само у 12. столећу формирано је око 50 камених замкова на простору данашње Португалије, Шпаније, Италије, Француске, Немачке и Енглеске. Филип II је својим градитељством дао битно обележје оставштини Темплара на тлу Апенинског полуострва.

Неретко су његови дворци прављени као осмоугаоници на чијем је сваком углу по једна кружна кула; новина је и изградња степеништа у његовим дворцима. Док су се до тада рукохвати налазили са десне стране (обично) вијугавог степеништа, Фридрих уноси новину и пребацује рукохвате на леву страну. Резултат ове, наизглед, безначајне а у суштини врло значајне промене у средњовековној архитектури била је могућност да, у борбама вођеним на степеништу, витез – Темплар, навикнут на ову промену, може да се бори несметано десном руком док је нападач увек био у опасности да пропадне у понор.

Под утицајем искустава пренетих из сараценско – византијског културног наслеђа, замкови почињу да добијају много веће прозоре,

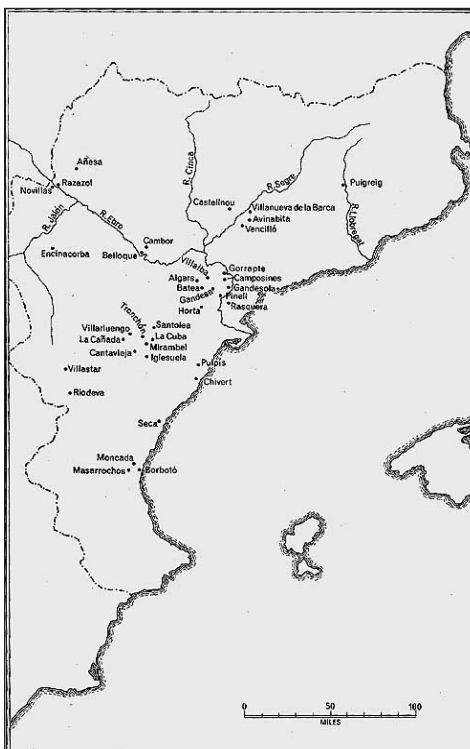
⁶ Е. Бригз, Друштвена историја Енглеске, Светови, Нови Сад, 2001., 93.

сразмерно величини просторије а како су, импресионирани емајлираним стаклом код Сарацена, донели тајну његове израде на Запад, допринели су у великој мери развијању уметности код готских катедрала.⁷

Уз то, новоформирани градови добијају и јавна купатила и засебне нужнике – дакле, елементе свакодневног живота у старом Риму који је баштинила Византија.⁸

2. Књижевност и уметност

Поред културе свакодневног живота која се подиже у сваком смислу, у Западној Европи долази до сусрета са списима из грчког и хеленског периода преко арапског језика. Тако је Гијом де Мурбеке превео Аристотела директно са оригинала што ће касније Томи Аквинском, последњем великом црквеном оцу средњег века, омогућити да проучи дело учитеља Александра Македонског. Некако у исто време опат Петар Пречасни из манастира Клинија који је, обилазећи клинијевске манастире у Шпанији, дао да се преведе Куран на латински. У ту сврху је ангажовао енглеског научника Роберта од Кетона који је овај посао завршио 1143. године.⁹ Јављају се у европској књижевности дела која величају витезове – Темпларе и њихова дела. То је у Француској „Еп о Ролану“, то је у Енглеској спев анонима „Узвишена повест о Светом Гралу“ (12. – 13. столеће). Тада настаје у Енглеској култ краља Артура и његових витезова који ће дуго времена бити најкласичнији витешки узор средњовековне Европе који је надрастао Енглеску у којој је настао и, преко легенде о мачу краља Артура, проширио се у скоро свим деловима континента.

Sl. 2 Темпларска насеља
на шпанској обали

Fig. 2 Knights' Templar settlements
at the Spanish coast

⁷ В. Дјурант, *Доба вере*, 4/1, 724.

⁸ Е. Бригз, *Друштвена историја Енглеске*, 93.

⁹ Ц. И. Смит, *Ислам и хришћанство*, Оксфордска историја Ислама, Бања Лука, 2002, 335.

*Sl. 3. Темпларска црква
у Шкотској
Fig. 3. The Knights'
Templar church in Scotland*

*Sl. 4. Представа поноситих
вitezова код Акре
Fig. 4. A presentation of the proud
knights at Akra*

У Енглеској је 1485. године сер Томас Малори објавио причу „Артурова смрт” (Morte d' Artur), дело којим је завршен средњи век у енглеској књижевности¹⁰. Касније ће се у Шпанији јавити познати роман М. Сервантеса „Дон Кихот” као логички продужетак величања темпларске идеје.

Још у 12. столећу јавља се другачије схватање мужевности које ће, временом, ухватити корене у целој Европи. Према Историји британских краљева, делу велшког свештеника Џофрија из Монмаута насталом око 1136. године, краљ Артур је „развио такав кодекс дворског понашања у свом дому да је надахнуо људе који су живели на великој удаљености да га опонашају”¹¹. Раније романтичне јунаке замењује слика оклопљених витезова и „жене од моде презиру могућност да заволе било ког човека који се није трипут доказао у борби”¹². Витешки турнири ће постати нераздвајни део забаве и свакодневног живота на средњовековном европском двору. Чак и када време пређе преко њих, идеја надметања у витештву (које се третирао као виши ступањ јунаштва) биће очувана – модификована према актуелном времену али у свом смислу потпуно иста. Једно модификовано схватање витештва представљају модерне Олимпијске игре П. де Кубертена.

Темпларска симболика је јасно уочљива у илуминацијама позног средњег века. У 13. веку темпларску иконографију срећемо на представи „Христ окружен четворицом ученика”, насталом око 1250. године у Торпу

¹⁰ Ф. Цајс, Витезови кроз историју, Београд 2003, 106.

¹¹ Geoffrey of Monmouth, The History of the King of Britain, Harmondsworth 1980, 222.

¹² Geoffrey of Monmouth, The History of the King of Britain, 229.

Sl. 5 Простор који је заузимало Латинско царство
Fig. 5 The territory of the Western Roman Empire

(Норвешка).¹³ Из истог столећа је илуминација „Силазак Светог Духа на апостоле” у француском Псалтиру који се и данас чува у Британској библиотеци у Лондону.¹⁴ Тако се у делу „Чудо истинског крста” (*Historiae Sanctae Crucis*, *Bibliothèque Royale Albert ler, Bruxelles*) насталом 1483. године приказује темпларски крст исти онакав какав ће 1551. године приказати Пјеро де ла Франчеса (*Piero della Francesca*) у цркви Св.Фрање у Арцу на фресци „Откривање правих крстова”. У позадини је јасно истакнуто неколико симбола касније карактеристичних за Темпларе и касније слободне зидаре. У 19. столећу у катедрали у Буржу приказан је свети Луј Француски на обојеном стаклу – дакле, на стаклу чију су технологију донели управо Темплари у Европу – са пратећом темпларском иконографијом с леве, десне стране и у подножју.¹⁵

¹³ G. Every, *Kršćanska mitologija*, Opatija 1988, 126.

¹⁴ G. Every, *Kršćanska mitologija*, 127.

¹⁵ G. Every, *Kršćanska mitologija*, 137.

3. Трговина

Међутим, право разумевање Ислама показао је тек Фридрих II који је и сам повео неколико крсташких похода на Јерусалим. Заузимањем медитеранских лука на северноафричкој и малоазијској обали, Темплари су битно допринели интензивирању трговине у Средоземљу. Обезбеђујући сувоземне путеве, темплари су развили трговину Венеције, Ђенове, Пизе, Амалфија, Марсеја и Барселоне и њихов утицај у Средоземном мору. Развитак средоземних градова у Италији и Шпанији подразумевао је јачање градова на овим просторима што ће проузроковати јачање породица у наведеним градовима. На овом пољу остварен је вишевековни сан Рима – Византија је потиснута са мора док Арапи још нису представљали опасност са којом се бродовље италијанских држава не би могло носити. Потиснутост византијске трговине са Средоземног мора искористили су највише и најбоље италијански лучки градови захваљујући и оснивању тзв. Латинског царства (1204 – 1261). Ранији промет је битно увећан; многи артикли који су Риму били недоступни још из времена царског Рима, као што су свила, шећер, зачини, бибер, цимет као и разне ратарске културе сада су у још већој мери пренесене на Запад.¹⁶

4. Индустрија

Нова тржишта на Истоку развила су италијанску и фламанску индустрију и унапредила развитак градова и средње класе. То је била основа захваљујући којој ће стварати велики уметници Италије грандиозна културна дела, то је била потка око које ће се формирати јаки градови државе.¹⁷ У исто време појавиле су се нове форме кредитирања преузете из Византије и са Истока а све у циљу бржег протока новца. Тада се појављује менични систем плаћања чији је један од модела плаћања робе данас познат као чек. На овај начин центри трговине се померају са морских обала у унутрашњост; градови у којима се касније развила најпре трговина па онда и индустрија данас су носиоци европске индустрије. Када је 1492. године Колумбо својим бродовима стигао до јужноамеричких обала, Темплари су, сада већ под другим именом, вршили увоз свега онога што им је нудило откриће Индије и Шпаније.

5. Разлози званичног гашења реда

По престанку Крсташких ратова, ред Темплара је прерастао у Европи у ред банкара који су били оличење зеленаштва. Па ипак, благо донето са Истока чинило их је врло моћним: неретко су се код овог реда задуживали Јован без Земље, Хуан из Наваре, Шарл Анжујски, Робер д Артоа док је Луј VII за финансијског саветника имао Темплара – благајника ризнице.¹⁸

¹⁶ В. Дјурант, *Доба вере*, 4 – I, 726.

¹⁷ В. Дјурант, *Доба вере*, 4 – I, 726.

¹⁸ Л. Делијез, *Темплари*, 135.

Камата на позајмљену суму није била мала и кретала се од 11 до 15% што је изазвало нетрпељивост дужника. Тако већ Филип Лепи почиње са прогонима овог реда да би званично последњег мајстора овог реда Жака де Молеа спалио као јеретика 1314. године. На тај начин Филип је био поштеђен враћања дугова онима од којих је највише зазирао, док је сву темпларску непокретну имовину поклонио реду Св. Јована (Хоспиталци, Малтешки витезови).

Овим чином ред се није угасио. На тлу Шпаније и Португалије изникла су два реда која истински наслеђују Темпларе – ред Христа и ред Монтесе.¹⁹ Према бројним савременим истраживачима све је чешћа тврдња да су појединци из реда Темплара, предосетивши до чега ће доћи, основали наведена два реда која се ни по чему нису разликовала од основног Темпларског реда. Манир оснивања тајних редова, по узору на темпларски, карактеристичан је за цео средњи век што ће у новијој историји – тачније, од 18. столећа – резултовати оснивањем слободозидарских ложа које ће битно утицати на скоро сва значајнија догађања у савременој историји.

Sl. 6 Грб Реда Темплара

Fig. 6 The blazon of the Order of the Temple

¹⁹ Л. Делијез, *Темплари*, 267.

Nebojsa Ozimic

ORDER OF THE TEMPLE ROLE IN SPREADING
THE INFLUENCE OF BYZANTINE CULTURE OVER WEST EUROPE

From the time the Order of the Temple had been established until 1314, when it formally ceased to exist, the Knights Templar played a very significant role in expanding the Byzantine cultural heritage throughout West Europe. They took over and brought back to Rome many customs from the everyday life of the Eastern Roman Empire. Due to the fact that they were holding Constantinople (1204 – 1261) and Jerusalem, where the Order had been founded on the remains of the Temple of Solomon, trade was developed in which they acted as mediators between Europe, Africa and Asia. A particular growth was recorded in the Mediterranean coastal-zone cities (Italy, Egypt, Spain, Dubrovnik). Later, when the core of the Knights Templar Order shifted to Spain and Portugal, the Netherlands and England started developing. In the 18th century, the Freemasons assumed the Knights' Templar ideas having been instituting them as European ever since.